

رفت و آمد با خانواده مجازی

آسیب‌ها و فرصت‌هایی که شبکه‌ها ایجاد می‌کنند

گزارشگر: محمد دشتی
عکاس: رضا بهرامی

هشتمین همایش سالانه دفتر همکاری‌های حوزه و وزارت آموزش و پرورش با عنوان «تربیت اسلامی و فضای مجازی، چالش‌ها و راهکارها»، با هدف بررسی مسائل مرتبط با تربیت اسلامی و فضای مجازی، در روزهای ۲۷ و ۲۸ اردیبهشت در مجتمع فرهنگی یاوران حضرت مهدی (عج) جمکران برگزار شد. آنچه می‌خوانید گزارشی کوتاه و اهم مطالب طرح شده در این همایش دو روزه است.

دنیای مجازی، ظرفیت عظیمی که باید درست استفاده شود

آیت‌الله حسینی بوشهری، مدیر حوزه‌های علمیه

شرط تأثیرگذاری بیشتر طلاب و مربیان، عامل بودن به گفته‌ها و نکته‌هایی است که به دانش‌آموزان ارائه می‌دهند. اینترنت و فضای مجازی، فضایی بدیع و هیجان‌انگیز است که انواع و اقسام اطلاعات را در اختیار ما قرار می‌دهد.

این حجم عظیم از امکانات فضای مجازی، و ظرفیتی که در اختیار کاربران قرار می‌دهد، افراد بسیاری را به سمت خود می‌کشد. بنابراین، لازم است در این عرصه توجه جدی و کاملی به این حوزه بشود. باید از این فرصت‌های مهم برای ترویج مبانی دینی و الهی و مقابله با تهاجمات دشمن استفاده کنیم.

دنیای مجازی ظرفیتی است که باید برای بهره‌گیری از آن برنامه‌ریزی کنیم

دکتر علی اصغر فانی، وزیر آموزش و پرورش

استفاده از فضای مجازی به عنوان یک فرصت در عرصهٔ تعلیم و تربیت ضروری است و همکاری حوزه و آموزش و پرورش در این باره از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است. باید برای تحقق کامل این همکاری، راهکارهای عملی تبیین شود. ما با همهٔ ظرفیت و توانی که داریم، آماده‌ایم در این مسیر گام برداریم. امروزه استفاده از امکانات دنیای مجازی ظرفیتی است که باید برای بهره‌گیری از آن برنامه‌ریزی و اقدام کنیم. خوشبختانه در اسناد تحولی

دکتر فانی:
استفاده از فضای مجازی به عنوان یک فرصت در عرصهٔ تعلیم و تربیت ضروری است و همکاری حوزه و آموزش و پرورش در این باره از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است

دکتر محمدیان:
در تعریف ما محیط بسترهای همه بستری آموزش الکترونیک و از جمله فضاهایی مانند وب و اینترنت و محیط‌های منسحب از آن را هم دربرمی‌گیرد

آموزش و پرورش هم در این خصوص توجه تام و تمام صورت گرفته است. امیدواریم با جاری شدن برنامه درسی ملی و بخصوص در عملیاتی شدن رویکردهایی مانند متنوع کردن فرصت‌های یادگیری - یاددهی، بتوانیم از ظرفیتی که در دنیای مجازی وجود دارد، مبتنی بر آموزه‌های اسلامی، استفاده لازم را ببریم.

فضای مجازی در خدمت متنوع‌سازی محیط‌های یادگیری - یاددهی

حجت‌الاسلام و المسلمین

دکتر محمدیان

معاون وزیر و رئیس سازمان

پژوهش و برنامه‌ریزی

آموزشی

خوشبختانه در آموزش و پرورش نسبت به موضوع فناوری‌های نوین نگاه مثبت وجود دارد. هر چند که در به کارگیری و نسبت به نحوه استفاده از این امکانات دغدغه خاطر داریم.

این نگاه مثبت از چندین سال قبل وجود داشته و سند آن هم با عنوان سند «فاوا» در آموزش و پرورش تولید شده است. در سند تحول بنیادین هم ردپای سند فاوا به چشم می‌خورد. به عبارت دیگر، در برنامه درسی ملی هم رویکردهایی دیده می‌شود که ناظر به همین نوع نگاه است.

هدف ما در برنامه درسی ملی و در رویکردهای جدید این است که بتوانیم رسانه‌های آموزشی را متنوع و محیط‌های یادگیری را هم متحول کنیم. اما این متنوع کردن رسانه آموزشی و متحول کردن محیط‌های یاددهی - یادگیری برای دستیابی به شایستگی‌های پایه است که برای رسیدن به آن‌ها به فرصت تحول، فرصت دانش‌اندوزی، فرصت علم‌آموزی، فرصت عمل کردن و فرصت تهذیب نیاز است.

با چنین نگاهی، یکی از رویکردهای برنامه درسی ملی، استفاده از محتواهای الکترونیکی است. البته باید بگویم، منظور ما از محتواهای الکترونیکی، صرفاً کتابخانه‌های الکترونیکی نیست. در تعریف ما محیط مجازی چیزی فراتر و گسترده‌تر از این است و همه بستری آموزش الکترونیک و از جمله فضاهایی مانند وب و اینترنت و محیط‌های منسحب از آن را هم دربرمی‌گیرد.

محیط وب محیطی است که امروز بچه‌های ما را به سوی خود می‌کشاند و آن‌ها هم واقعا دارند در این فضا حضور و بروز پیدا می‌کنند. حالا مسئله این است که ما چگونه باید این محیط را به خدمت نظام

تعلیم و تربیت درآوریم. در حال حاضر، به حسب تصمیمی که گرفته‌ایم، پنجره‌های مدارس ما به سوی محیط مجازی گشوده شده است. سؤالاتی هم در این خصوص وجود دارد که باید به آن‌ها پاسخ دهیم.

آیا همه مناظر پشت این پنجره مطلوب ماست؟ آیا آنچه در حال حاضر در آنجا طبخ و طبخ می‌شود، غذای مناسبی برای فرزندان ماست؟ آیا همه محتوای این محیط را تأیید می‌کنیم و آن را برای دانش‌آموزان مناسب می‌دانیم؟ همه این سؤالات، اساسی هستند، اما از آن اساسی‌تر این است که آیا گردانندگان این مراکز و برنامه‌ریزان این فضاها با فلسفه تعلیم و تربیت ما و یا فلسفه اسلامی تعلیم و تربیت همراهی و هم‌سوئی دارند؟

سؤال مهم‌تر و اساسی‌تر از این هم مطرح است و آن اینکه آیا اساساً می‌توان در محیط وب تربیت را عملیاتی کرد یا نه؟ و آیا این محیط فقط مناسب یاددهی - یادگیری است؟ محیط مجازی با کدام یک از این اهداف و ماهیت‌ها سازگار است؟ آیا کسانی که مدرسه هوشمند را توصیه می‌کنند، اعتقاد دارند که در این محیط‌های هوشمند تربیت اتفاق می‌افتد، یا اینکه منظور آنان از تربیت همان تسهیل آموزش است؟

به قول مرحوم علامه عبدالحسین شرف‌الدین، هدایت از همان جا منتشر می‌شود که ضلالت از آنجا منتشر شده است. حالا اگر ما این فضاها را کانون ضلالت بدانیم، هدایت را چگونه می‌خواهیم از این محیط‌ها منتشر کنیم. ابزارها و امکانات جست‌وجو در این محیط که هر چیزی را به راحتی در اختیار کاربر قرار می‌دهد، ممکن است چه بر سر دانش‌آموز ما که در دوران غلیان احساسات و هیجانات است، بیاورد؟

دبیرخانه همایش درباره موضوع همایش سؤالاتی را برای صاحب‌نظران مطرح و آن‌ها را در کتاب همایش درج کرده بود. یکی از سؤالات محوری و پاسخ چند تن از صاحب‌نظران این حوزه را در اینجا آورده‌ایم!

رسانه‌های نوین، نظیر ماهواره‌ها، اینترنت، شبکه‌های اجتماعی، تلفن همراه و دیگر فناوری‌های نوین را در فرایند تربیت اسلامی دانش‌آموزان فرصت تلقی می‌کنید یا تهدید؟

دکتر خسرو باقری

عضو هیئت علمی دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه تهران

این ابزارها و فضای مجازی، چون شمشیر دودم هستند که از هر دو طرف می‌برد. بنابراین تهدید یا فرصت بودن آن به نوع استفاده ما بستگی دارد. فضای مجازی، همان قدر که تهدیدهایش زیاد است، فرصت‌هایش نیز زیاد است. یعنی بهشت و جهنم در این امر تعبیه شده است و نمی‌توانیم بگوییم سهم کدام‌یک بیشتر است. به نظر من شاید مساوی هم باشد. بنابراین، چگونه حرکت کردن و چگونه استفاده کردن از این شمشیر مهم است نه میزان تهدیدها یا فرصت‌های آن.

دکتر حمید ضیائی پرور

مدرس دانشگاه و پژوهشگر در حوزه فضای مجازی و فناوری اطلاعات

این نوع رسانه‌ها مثل چاقوی دولبه هستند. یعنی هم می‌توانند اثرات تخریبی و هم اثرات مثبت آموزشی داشته باشند. شما می‌توانید از یک شبکه ماهواره‌ای به منظور انتقال تعالیم اسلامی به مردم استفاده کنید و پیام اسلام و انقلاب اسلامی را به مردم سراسر دنیا منتقل کنید یا از همین ماهواره برای ترویج فساد استفاده کنید. دیگر رسانه‌های نوین مانند اینترنت، تلفن همراه و شبکه‌های اجتماعی نیز چنین وضعیتی دارند. در فرایند تربیت اسلامی دانش‌آموزان نیز این رسانه‌های جدید می‌توانند کارکرد دوگانه داشته باشند. اگر به درستی از ظرفیت‌های رسانه‌ها استفاده شود، می‌توان نقش مؤثر آن‌ها را در آموزش و تربیت دانش‌آموزان شاهد بود. اما اگر محتوای کافی و برنامه‌ریزی هوشمندانه برای استفاده از رسانه‌های جدید انجام نشود، این رسانه‌ها می‌توانند به بزرگ‌ترین تهدید برای جامعه و نسل جوان و به‌ویژه دانش‌آموزان تبدیل شوند.

دکتر حمیدرضا کفاش

معاون پرورشی وزارت آموزش و پرورش

من این فناوری‌ها را یک فرصت می‌بینم؛ فرصتی که اگر از آن استفاده نکنیم، به تهدید تبدیل می‌شود.

در صورت استفاده صحیح هم به‌طور قطع فرصتی طلایی خواهند بود. فناوری و پدیده‌های اجتماعی نوین در دنیای در حال تغییر دائماً رویکردهای جدیدی را به منصفه ظهور می‌رسانند که باید با آمادگی و فراهم کردن زیرساخت‌های لازم با آن‌ها همراه شد. البته آموزش و پرورش در میان دیگر دستگاه‌ها وظیفه متفاوت و خاص‌تری دارد و آن هم حرکت در مسیر توسعه سواد رسانه‌ای است. سواد رسانه‌ای همان قدرت تحلیل و نقادی است که باید گفت عموماً بالاتر از سطح سواد سواد است که در آموزش و پرورش ارائه می‌شود. فضای مجازی فرصت است و به‌جای مقابله با آن در حوزه فرهنگ، باید سطح سواد و ذائقه مخاطبان ارتقا پیدا کند، به‌گونه‌ای که مخاطب هر چیزی را مصرف نکند. نسبت به کارهای سخیف مقاوم باشد و از کارهای فاخر استقبال کند. کناره‌گیری کردن؛ ترس از این فضا، به‌برخورد انفعالی و مانع شدن، اصلاً جواب نخواهد داد.

دکتر مسعود کوثری

عضو هیئت علمی گروه ارتباطات دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران

این رسانه‌ها در حال حاضر اختراعات بشر هستند و دنیای نوینی را پدید آورده‌اند؛ اختراعاتی که برای تهدید جامعه یا ارزش‌های فرهنگی و دینی کشف نشده‌اند. با این حال، این رسانه‌ها «اثر جانبی» خاصی هم دارند که باید به آن‌ها توجه کرد. برخی شاید بگویند هیچ چیز عوض نشده است و فقط رسانه‌های جدیدی پیدا شده‌اند، ولی این پاک کردن صورت مسئله است. با توجه به اینکه در ذهن جوان امروزی درک از زندگی، ثواب، گناه و آخرت هم تغییر کرده است، شیوه‌های مواجهه با آن‌ها هم ضرورتاً باید تغییر کند.

حجت‌الاسلام والمسلمین

مجتبی ملکی

دبیر علمی همایش تربیت اسلامی و فضای مجازی؛ راهکارها و چالش‌ها

در این زمینه ما نمی‌توانیم مطلق‌انگاری کنیم، اگر برای این ابزارها و وسایل ارتباطی برنامه داشته باشیم، به‌طور طبیعی این‌ها فرصت هستند، اما اگر برنامه نداشته باشیم، تهدید خواهند بود. نوآوری‌های بشری زائیده فکر بشرند که خداوند

دکتر صادق زاده:
فضای مجازی
وجود دارد و این
فضا هم تهدید
دارد و هم فرصت.
البته این وضعیت
تنها به ما و
جامعه اسلامی
مربوط نیست. در
جوامع غربی هم
این تهدیدها و
فرصت‌ها هست
و برای آن‌ها
برنامه‌ریزی
و هدفگذاری
می‌شود

دکتر علیرضا رحیمی
مدرس دانشگاه و پژوهشگر
در حوزهٔ تعلیم و تربیت اسلامی

در این مورد باید به جای اینکه به فکر شسته رفته کردن فرایند پیام‌رسانی از سوی رسانه‌هایی که نام بردید باشیم، به دنبال واکنش‌ها و بیمه ارتباط‌گیرندگان باشیم. باید بچه‌هایمان را بیمه کنیم و در آن‌ها توانایی فهم، نقد و تصمیم‌گیری (آنچه در نظریهٔ تربیت عقلانی بصیرت‌گرا مورد نظر است) ایجاد کنیم تا خود به انتخاب‌های صحیح دست بزنند. رسانه‌های جدید به چاقوهایی می‌مانند که در آشپزخانه‌های همهٔ خانه‌ها وجود دارند. این چاقو برای کودک نادان بسیار خطرناک و برای فرد دانا ابزاری برای استفادهٔ بجا، درست و عقلانی است.

بدین ترتیب، اعتقاد من این است که رسانه‌ها به‌خصوص رسانه‌های جدید، در تناسب با پیام‌گیرندگان می‌توانند خطرناک و چونان تهدید قلمداد شوند، یا به عکس، ابزارهایی برای زندگی، آن هم زندگی پاک (حیات طیبه) در عصر نوین به‌شمار آیند. این ربطی به رسانه‌ها ندارد، بلکه به اقدامات تربیتی مریبان مربوط است.

توسعه و ترویج سواد رسانه‌ای پسندیده و لازم است، اما متولی آن تنها آموزش و پرورش نیست!

دکتر سیدجواد حسینی
مدیرکل آموزش و پرورش
استان خراسان رضوی

آقای **مایکل تودار**، جامعه‌شناس متخصص در حوزهٔ توسعه، مطالعاتی انجام داده است، از جمله دلایل رسیدن به توسعه یا بازماندن از آن و آن را در ۹۰ کشور مطالعه کرده است. او خواسته است بداند چرا برخی کشورهای توسعه‌یافته نتوانسته‌اند مسیر توسعهٔ همه‌جانبه را طی کنند؟

اتفاقاً او به نتایجی دست یافت که به‌گونه‌ای تأیید می‌کند یکی از دلایل توسعه نیافتن، سپردن مقدمات توسعه به دستگاه‌ها و نهادهایی است که اساساً آمادگی، توان و ظرفیت لازم را برای آن ندارند؛ همان اتفاقی که در کشور ما و به‌گونه‌ای در مورد انتظاراتی که از آموزش و پرورش وجود دارد، صورت گرفته و به قول شما با وجود همهٔ تلاش‌ها و نیت‌های

تبارک و تعالی در اختیار او قرار داده است. این نوآوری‌ها می‌توانند در جهت اهداف صحیح استفاده شوند، به‌شرطی که برای آن‌ها برنامه داشته باشیم و آن‌ها را بشناسیم، ظرفیت‌هایشان را بدانیم و با کار و تلاش مضاعف، بتوانیم از آن‌ها برای تحقق اهداف اسلامی استفاده کنیم.

دکتر مجید قدمی

رئیس سازمان آموزش و پرورش
استثنایی و دبیر همایش
تربیت اسلامی و فضای
مجازی؛ راهکارها و چالش‌ها

من هر دو جنبه را می‌بینم، هم فرصت و هم تهدید. در تربیت اسلامی می‌گوییم باید بتوانیم افراد را در فضایی قرار دهیم که با خدا آشنا شوند، او را انتخاب و به دستوراتش عمل کنند. یعنی مسلط باشند. شناخت، انتخاب و عمل سه رکن تربیت اسلامی هستند. اگر خوب دقت کنیم که بچه‌ها با مسئله روبه‌رو شوند، فکر کنند و روش‌های فکر کردن را یاد بگیرند، این فضا قطعاً برای آن‌ها فرصت خواهد بود.

دکتر سیدمه‌دی سجادی

عضو هیئت علمی دانشکدهٔ
علوم انسانی دانشگاه
تربیت مدرس

چرا گمان می‌کنیم فضای مجازی همه‌اش چالش است و فرصت نیست؟ در هر چالشی نوعی فرصت هم وجود دارد. ممکن است کسی بگوید این محیط کنجکاوی دانش‌آموز را تحریک می‌کند و او را به فضاهای نامن می‌کشاند. بله این هم هست و باید مراقب بود. ولی باید توجه داشته باشیم که فناوری اطلاعات فرصتی را هم به دانش‌آموز می‌دهد که برود و کنجکاوی کند، جست‌وجو کند، تحقیق و کشف کند، به همه‌جا سرک بکشد و مسائل ناشناخته را بشناسد. همین سرک کشیدن‌ها نوعی فرصت است نه چالش!

کسانی که به‌جای «رسانهٔ تربیتی» به «تربیت رسانه‌ای» معتقدند، می‌گویند: باید آدم‌ها را درست کرد. گناه از ماست که بلد نیستیم آدم‌ها را تربیت کنیم. درست تربیت نمی‌شویم، اما از رسانهٔ بد تعریف می‌کنیم. آن چیزی که بد است، ماییم نه رسانه. اگر فرزندانمان را درست و با کفایت تربیت کنیم، از همهٔ ابزارها به‌عنوان فرصت استفاده خواهند کرد.

دکتر فانی:
**امیدواریم با
جاری شدن
برنامهٔ درسی ملی
و بخصوص در
عملیاتی شدن
رویکردهایی
مانند متنوع کردن
فرصت‌های
یادگیری -
یاددهی، بتوانیم
از ظرفیتی
که در دنیای
مجازی وجود
دارد، مبتنی
بر آموزه‌های
اسلامی استفادهٔ
لازم را ببریم**

دکتر محمدیان:
آیا کسانی که
مدرسه هوشمند
را توصیه می کنند،
اعتقاد دارند که
در این محیط های
هوشمند تربیت
اتفاق می افتد، یا
اینکه منظور آنان
از تربیت همان
تسهیل آموزش
است

کودک و نوجوان رویکرد تربیتی مناسبی باشد که بدان اشاره خواهیم کرد.

۲. رویکرد پردازش فضای مجازی سالم:

در این رویکرد، آسیب های دنیای مجازی مدنظر است، بدون اینکه در کل این دنیا را ترک کنیم و کنار بگذاریم، باید بتوانیم به سمتی برویم که فضای مجازی سالمی ایجاد کنیم. این کاری است که در سایت های اسلامی و سایتی مثل سایت رشد اتفاق می افتد. در واقع فضای مجازی آن کنترل شده و به نوعی پاک است. در این رویکرد، نگاه فقط نفی همه چیز نیست، بلکه اگر چیزی نفی می شود، جایگزین آن هم ارائه می شود.

۳. رویکرد آماده سازی کاربران برای ورود

معقول به فضای مجازی: تفاوت این رویکرد با دو رویکرد قبلی در این است که این رویکرد به جای تأکید بر شرایط و فضای مجازی، بر مخاطب و کاربر تأکید می کند. تفاوتی که می تواند مهم و قابل توجه باشد و آن را به عنوان رویکردی مؤثر معرفی کند. در این رویکرد، به یک معنی ما به جای رسانه تربیتی، «تربیت رسانه ای» را مدنظر قرار می دهیم. در انتخاب راهبرد تربیتی درست برای مبارزه با آسیب های دنیای مجازی، از هیچ یک از این سه رویکرد به تنهایی نمی توانیم استفاده کنیم، بلکه هر سه با هم لازم است. اشتباه احتمالی مسئولان امر در کشور ما این است که در این سال ها در عین استقبال از این فضا بیشتر به مقابله با آن رفته اند. مثلاً دوستان حوزوی ما گفته اند سایت درست کنیم، اما متأسفانه فراموش کرده ایم که در خصوص تربیت رسانه ای، فرد هم باید تربیت شود تا برود در دریای این فضا شنا کند و سالم بیرون بیاید. دیگر نباید از این موضوع غفلت کنیم.

به نظر من، راهبرد مناسب تلفیقی از سه رویکرد فوق با توجه به خصوصیات متر بیان است. به این معنی که از رویکرد پیشگیرانه باید برای مراحل اولیه رشد (دوران کودکی و نوجوانی) و از رویکردهای بعدی برای مراحل بعدی استفاده کنیم.

صادقانه ای که وجود داشته است، ما موفق به تربیت دینی دانش آموزان - به گونه ای که مورد انتظار بود - نشده ایم؛ اتفاقی که اگر با آن روبه رو نشویم، در زمینه سواد رسانه ای هم متأسفانه تکرار خواهد شد. مایکل تودار، کشورهای توسعه نیافته ای را که می خواهند همه مشکلات را هم زمان و بدون توجه به مقدمات و زمینه لازم حل و فصل کنند، کشورهای پرمتغیره می خواند. متأسفانه واقعیت تلخ این است که نه تنها آموزش و پرورش که دیگر نهادها و سازمان ها نیز به دلیل همین پرمتغیره بودن، در بسیاری از موارد قادر به حل مشکلات و عبور از سد محکم موانع توسعه نیستند. این موضوع می تواند در مورد سواد رسانه ای و آموزش آن توسط آموزش و پرورش هم صدق کند. اگر باز هم در این زمینه - مانند موضوعی مهم و چندوجهی مثل تعلیم و تربیت - همه مسئولیت متوجه آموزش و پرورش شود، آموزش یا ترویج سواد رسانه ای هم دچار همان مشکل پیش گفته، یعنی برآورده نشدن اهداف، خواهد شد.

رویکرد تلفیقی، بهترین راهبرد برای استفاده از فضای مجازی

حجت الاسلام و
المسلمین دکتر علی رضا
صادق زاده قمصری
معاون فرهنگی دانشگاه

موضوع بحث من «راهبرد تربیتی مناسب برای مبارزه با چالش های فضای مجازی در جامعه اسلامی معاصر» است.

بدون شک فضای مجازی در تحولات فردی و اجتماعی نقش دارد. ما چه این تحولات را بپذیریم چه منکر آن شویم، استقبال نسل جوان ما از این فضا انکار کردنی نیست. فضای مجازی وجود دارد و این فضا هم تهدید دارد و هم فرصت. البته این وضعیت تنها به ما و جامعه اسلامی مربوط نیست. در جوامع غربی هم این تهدیدها و فرصت ها هست و برای آن ها برنامه ریزی و هدف گذاری می شود.

رویکردهای ممکن به فضای مجازی

۱. رویکرد پیشگیرانه: یعنی ایجاد موانع وضعی و طبیعی در برابر فضای مجازی آسیب ساز. مصداق آن فیلترینگ است. در چنین رویکردی، هدف این است که افراد تا حد امکان نتوانند به دنیای مجازی دسترسی پیدا کنند. این رویکرد می تواند در برخی موارد و برای گروه های سنی